

LA JERARQUIA ECLESIASTICA GIRONINA I LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA*

PER

LLUÍS COSTA

La jerarquia eclesiàstica castellana dóna absolut suport a Primo de Rivera, ja que li garanteix el trencament amb l'Estat liberal, la introducció de principis clericals que sintonitzaven amb posicionaments reaccionaris i la categòrica protecció de la religió catòlica. Segons Ben-Ami, el règim primoriverista representa un clar antecedent del nacionalcatolicisme de l'època de Franco¹.

El nou règim executa una política de transformació i control del sistema educatiu i cultural. En un decret del febrer de 1924 ordena la destitució dels mestres que ensenyin doctrines oposades a la religió catòlica. En els llibres de text s'imposaven els continguts més reaccionaris, i fets històrics tan importants com, per exemple, la Revolució Francesa quedaven reduïts a penes a una pàgina.

Amb tot, a Catalunya dins la mateixa jerarquia eclesiàstica no imperà la unanimitat en la defensa de la política del règim, i a voltes sorgia algun element especialment dissonant amb el poder. És el cas de l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, que si bé inicialment es mostra favorable al cop d'Estat, després adopta una actitud d'obligada acceptació del nou

* Aquest article és una síntesi d'un capítol de la tesi doctoral de Lluís Costa, presentada a la Universitat de Girona el mes de març de 1994. Agraïm l'excel·lent disposició dels arxius eclesiàstics gironins i de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, com també les orientacions que ens dispensà l'homenatjat canonge Jaume Marquès i Casanovas per a la redacció de l'esmentat capítol. Malgrat que alguns dels seus punts de vista no coincidien amb els de l'autor, els seus consells foren molt enriquidors. Val a dir que ens sentim, tanmateix, deutors del professor –i amic– Josep M. Roig i Rosich.

¹ Sholom Ben-Ami, *La Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1930*, Barcelona, pàg. 75.

règim, la qual cosa serveix per acusar-lo d'antiespanyol. De fet, Vidal i Barraquer, que actua com a metropolità, esdevé una figura emblemàtica en la defensa de la llengua catalana i d'una gran influència dins el clergat català. Els intents per aconseguir que fos traslladat a una diòcesi lluny de Catalunya –Saragossa, Granada, Burgos– mai van fructificar, malgrat que quan es produïren vacants als bisbats catalans, sempre foren cobertes per bisbes de fora del Principat: és el cas dels bisbats de Barcelona amb el mallorquí Josep Miralles Sbert, Tortosa amb el basc Félix Bilbao Ugarriza, Lleida amb el navarrès Manuel Irurita Almandoz, Vic amb el mallorquí Joan Perelló Pou i Girona amb el valencià Josep Vila Martínez.

La voluntat del Directori consistia a evitar el nomenament de bisbes catalans, com a mesura preventiva i d'oposició a la normalització del país. El règim, sens dubte, preferia bisbes castellans, però va descobrir com a estratègia alternativa la conveniència de nomenar bisbes valencians o mallorquins, els quals malgrat pertànyer a l'àrea lingüística catalana solien ser personatges amb una ínfima conscienciació nacional.

El nunci Tedeschini va satisfer els desitjos del règim, i es succeïren els nomenaments de bisbes de fora el Principat. El cardenal Vidal i Barraquer es mostrà, immediatament, decebut per la política vaticana de nomenaments, i ho explicà de manera contundent a Tedeschini en una carta del 2 de març de 1925:

La Iglesia debe ser y aparecer libre, sobre todo, en la provisión de altos cargos, y nunca ir del brazo del Estado, o de un partido o dictador (...) Hoy se sabe y se dice por los gobernantes que no quieren ni un obispo catalán en Cataluña, para que más fácilmente se presten de esta manera a la predicación y a la enseñanza de la doctrina cristiana en lengua castellana; esto es cosa política y contraria al interés de las almas. (...) No favorece tampoco a la nación, pues al cesar la Dictadura, habrá una reacción muy fuerte que ahondará las diferencias entre Castilla y Cataluña, y la Iglesia podría actuar de conciliadora si conserva su prestigio inmaculado ante el pueblo. (...) Se hace un agravio a todo el clero catalán –añade todavía– no queriendo encontrar un sacerdote de cualidades para ser obispo de su región².

² Citat per Ramon Muntanyola, *Vidal Barraquer el cardenal de la paz*, Barcelona, 1974, pàg. 121 i 122.

LA TRAJECTÒRIA DEL BISBAT GIRONÍ

La jerarquia eclesiàstica gironina, però, mantenia una posició molt més afí al Directori que en general la de la resta de Catalunya. Malgrat això, no podem dir que el bisbat de Girona adoptés immediatament una posició d'indiscutible suport al nou règim. En una circular datada el 8 d'octubre de 1923, el bisbe Gabriel Llompart³ fa una primera valoració de la situació, on convé remarcar que, juntament a una moderada crítica al règim anterior, destaca l'ordre aconseguit amb el cop d'Estat, però de manera implícita ho atribueix a la imposició d'un règim de força i coacció:

Transcurrido casi un mes desde que se inició en España el cambio trascendental anunciado por aquell Golpe de Estado que todos hubieron de admirar sorprendidos; unos tal vez con desconfianza y temor, otros con ansias y esperanzas de regeneración para nuestra querida Patria, (...) Todos debemos reconocer con la sorpresa que los hechos van desarrollándose con un orden, paz y tranquilidad (...) ¿Cómo se explica el fenómeno? Tal vez se atribuya esta paz y tranquilidad a la fuerza que se impone, dispuesta a cohibir cualquier alteración del orden, o bien a la sed de orden y justicia que siente el pueblo y que prometieron guardar y garantizar los iniciadores⁴.

El mallorquí Llompart va saber mantenir-se en una posició de relativa ambigüitat, i si bé no destacà pel seu catalanisme militant, tampoc no prodigà una conducta de suport incondicional al règim.

El Directori va intentar reiteradament emprar la influència de la jerarquia eclesiàstica sobre els seus fidels per obtenir una major implantació, en una societat que es manifestava apàtica i desinteressada per un sistema de govern autoritari. En una carta del 17 de gener de 1925 el cardenal Vidal i Barraquer informa el Papa Pius XI d'una entrevista que acaba de tenir amb el rei Alfons XIII, i descobreix les estratègies de Juan de Urquía:

El Gobernador civil de Gerona acudió a mí para obligar al señor obispo de dicha ciudad a firmar, junto con él, un manifiesto para la creación de un partido titulado "Unión Patriótica" que pueda sustituir al Gobierno actual. Le

³ Gabriel Llompart i Jaume (Inca, 1862). Era bisbe de Girona des del 1922.

⁴ Arxiu Diocesà de Girona. Sig. Ma-318-36. Les transcripcions literals de les reaccions dels bisbes a Girona han estat reproduïdes, també, per J. Clara: "Els bisbes de Girona davant la dictadura de Primo de Rivera", *La dictadura de Primo de Rivera. Estudis sobre les comarques gironines*. Girona, Quaderns del Cercle, núm. 8, 1992, p. 75-101.

*contesté que siendo asunto político no podía firmar, pero el señor obispo podía ponerle una carta encareciendo a los fieles la obediencia a las autoridades, mayormente cuando éstas intentan el bien de la religión y de la patria*⁵.

Sens dubte, podem extreure una conclusió irrefutable del fet esmentat. Si Urquía es dirigí a Vidal i Barraquer per obligar el bisbe Llompart a subscriure el manifest de la U.P. a Girona, vol dir que aquest li negà inicialment la col·laboració a l'omnipotent governador. Això, sens dubte, havia de molestar infinitament Juan de Urquía, que tenia com a comesa prioritària a Girona constituir la U.P. Recordem que pel simple fet de no informar amb precisió sobre el nombre de signants del manifest, li valgué una multa a *El Gironès*. Així doncs, Urquía estava molt dolgut del poc suport que rebé del bisbe Llompart.

A partir d'aquest moment el governador civil de Girona utilitzà tots els mecanismes al seu abast per aconseguir el relleu del bisbe. Lògicament, a falta d'altres arguments, acusà Llompart de catalanista, que era el pitjor càrrec que podia rebre el prelat. És obvi que l'acusació era infundada, però els resultats foren absolutament satisfactoris per als interessos d'Urquía. El canvi de bisbe tardà més d'un any, però el nomenament de Llompart a la diòcesi de Mallorca es precipità. Amb això, es confirmava la indiscutible influència del règim sobre les autoritats vaticanes. Vidal i Barraquer, en la mateixa carta esmentada més amunt, expressa llur disconformitat al Papa:

*En noviembre último me refirió el señor nuncio que deseaba complacer al Gobierno que intentaba el traslado a Mallorca del señor obispo de Gerona por ser "catalanista" (es mallorquín y un buenísimo prelado). Le contesté que éste nunca había sido político y que es mala cosa hacer cambios y nombramientos de obispos por motivos políticos, Al poco tiempo salió el nombramiento. La denuncia contra este señor obispo parte del Gobernador civil, hombre muy ligero y que dice "ahora vendrá a Gerona un obispo castellano"*⁶.

Els primers dies de 1925 la *Gaceta de Madrid* ja publicava el trasllat del bisbe Llompart, fet que va causar commoció a la ciutat de Girona, atès que l'activitat pastoral i d'organització diocesana del bisbe era molt intensa. En

⁵ Ramon Muntanyola, op. cit., pàg. 167.

⁶ Ramon Muntanyola, op. cit., pàg. 167.

aquells dies hom estava preparant la celebració d'un concurs de curats, el qual va intentar ser suspès pel mateix Primo de Rivera.

Com hem dit, també, el trasllat no es féu efectiu fins al cap de molts mesos. Aquesta circumstància, probablement, vingué motivada per un cert canvi d'actitud del bisbe Llompart. No afirmem, de cap manera, que a partir d'aleshores fos un col·laboracionista del règim, però en tot cas mostrà menys reticències a donar-li suport públic. És molt significatiu el document, datat el 5 de gener de 1925 i publicat al butlletí del bisbat, en què el bisbe es mostra com defensor dels interessos reials, vilipendiats a l'estranger:

se han sentido consternados ante los peligros a que ha estado abocada nuestra Nación y ante la ofensa que ha recibido de algunos de sus hijos que infieles, al amor y respeto que le deben no han reparado en emprender en el extranjero la más vil y calumniosa campaña difamatoria (...) En vista de tamaña ofensa inferida a la Madre Patria, no puede permanecer indiferente y sin sentirse ofendido y levantarse a protestar ninguno de sus buenos hijos. (...) Aprended de nuestro Católico Monarca a quién quereis desgraviar con ellas; vaciad en su ejemplo vuestros nobles sentimientos...

Hem de dir que el bisbe havia rebut "recomanacions" de les autoritats civils per adoptar aquesta actitud. Cal notar, també, que el bisbe dóna només suport explícit a la figura del Rei, mai al dictador i molt menys al governador de Girona. A pesar de tot, aquesta actitud contemporitzadora va evitar, imaginem, un trasllat fulminant. L'agost de 1925 Gabriel Llompart pren possessió de la diòcesi de Palma de Mallorca, on moriria el desembre de 1928.

La sortida de Girona del bisbe Llompart va complaure els sectors més retrògrades del catolicisme gironí, els quals ho manifestaren implícitament des de les pàgines del seu mitjà d'expressió: *El Norte sinceramente desea al Dr. Llompart mayor acierto en la diocesis de Palma del que ha podido demostrar al frente de la nuestra*⁷.

El mes de març de 1926 es cobria la vacant deixada pel bisbe Llompart. El substitut era el valencià Josep Vila Martínez⁸, personatge d'actituds concordants amb el règim dictatorial, el seu acèrrim espanyolisme el

⁷ *El Norte*. Girona, 28-8-1925.

⁸ Sobre la biografia de Josep Vila Martínez veure *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona*, 1926, pàg. 8-21. Quan és a punt de prendre possessió de la diòcesi de Girona, el *Diario de Gerona* (17-1-1926) i *El Norte* (20-3-1926) també recullen la biografia del nou bisbe.

convertí en un fidel executor dels principis anticatalanistes de Primo de Rivera, a pesar que la seva anterior trajectòria personal indica que era un eclesiàstic amb certes inclinacions per la cultura catalana.

L'arribada del nou bisbe a Girona s'efectuà en gran cerimonia: rebuda multitudinària a l'estació i posterior processó pels principals carrers de la ciutat, sota les balconades engalanades per a tal efecte, fins a arribar a la plaça de la Catedral on les màximes autoritats civils i religioses pronunciaren els clàssics discursos.

Lògicament, el tractament que dispensà la premsa, i en general la majoria de la societat gironina, al nou bisbe fou d'una implecable correcció i d'excel·lent i cordial benvinguda. Però Josep Vila no tardà massa a mostrar unes actituds desplaents per a amplis sectors socials.

A finals de l'any 1927 s'edita el Catecisme de la Doctrina Cristiana, en castellà. El bisbe de Girona, Vila Martínez, en el pròleg, argumenta la necessitat d'emprar la llengua castellana, en atenció als infants que desconeixen la catalana; i fent referència a la població catalana, en el més pur estil primoriverista, escriu: *preferan usar el texto castellano para mejor familiarizarse con el lenguaje oficial, el cual sin mengua del regional que en familia han de seguir usando*. Aquestes indicacions del bisbe són traslladades pel governador Rodríguez Chamorro als mestres gironins, als quals recomana comprar el Catecisme a la impremta d'Antoni Franquet, amb la coacció de: *acusarme recibo de la presente, indicándome si ha adquirido o piensa adquirir para sus alumnos algunos ejemplares*⁹. Podríem parlar d'estratègia subliminal, o millor dit d'obligació explícita. La imposició de Rodríguez Chamorro va fer que algú interpretés que el governador s'immiscia en excés en un tema que li podia ser aliè, i en conseqüència ho feu avinent a Primo de Rivera. Aquest, però, enaltia tota tasca espanyolitzadora i per tant l'acte de Rodríguez Chamorro li semblà molt correcte, i així ho comunicà al governador de Girona en un telegrama el dia 21 de novembre de 1927:

*Ha llegado a mi poder más bien con intenciones de denuncia una copia de la circular que ha publicado relativa a la adquisición de la edición castellana del Catecismo de la Doctrina Cristiana y como encuentro muy sensata y atinada dicha disposición le felicito por ello y le saludo*¹⁰.

⁹ *Provincia de Gerona, 1923-1928. Avance de un quinquenio*, Girona, 1929, pàg. 57.

¹⁰ Archivo Histórico Nacional. Madrid. Secció "Directorio. Presidencia. Gobernadores Civiles", lligall núm. 368.

Les “Juntas Ciudadanas” creades pel règim a cada capital de província amb la comesa de vetllar per la moralitat pública, d’acord amb el codi catòlic i sota els auspicis del governador, el capità general, el president de la U.P., l’alcalde i un delegat de l’església, mostren el seu suport a la tasca espanyolitzadora de Vila Martínez. Així doncs, a Girona les “Juntas Ciudadanas” van estar formades durant un llarg temps per Rodríguez Chamorro (governador civil), Ignacio de Despujol, i més tard Manuel de las Heras i Luis de Eugenio (governadors militars), Agustín Altés i més tard Vicente Heuche i Enrique Sauch (presidents de l’Audiència), Frederic Bassols (president de la Diputació), Jaume Bartrina (alcalde), el degà delegat de l’autoritat eclesiàstica Antonio Naranjo i, actuant com a secretari, Luis Camacho. El representant eclesiàstic Antonio Naranjo destacà per un exacerbat espanyolisme que es feu palès reiteradament en les reunions de les “Juntas”. A l’acta del 3 d’agost de 1927 podem llegir: *El Dean delegado de la Autoridad eclesiástica cree que los maestros deben dirigirse en castellano a sus discípulos en todos los momentos*. I a la reunió del 18 d’agost de 1927 s’hi consigna un cas concret originat pel furibund comportament anticatalanista de Naranjo: *El Delegado de la Autoridad eclesiástica aclara diciendo que fue en la clase, no a la puerta del Hospicio onde oyó al maestro dirigirse en catalán a sus alumnos. El Presidente de la Diputación dice se había puesto al habla con el Inspector para que se aperciba al maestro citado*¹¹.

En una reunió de la “Junta Ciudadana” de Girona del 31 de desembre de 1927, a més de congratular-se de l’edició del Catecisme de la Doctrina Cristiana en castellà, acorden: *Hacer constar la satisfacción con que la Junta ha llegado al convencimiento de que el Sr. Obispo, con el decidido patriotismo que inspira todos sus actos, procura, sin descanso, y dentro de los medios con que su elevado sacerdocio cuenta, que los sermones y la propaganda religiosa se efectúe en castellano*¹².

Josep Vila Martínez fou un model i un dels màxims paradigmes de la política espanyolista i d’assimilació de l’església catalana orquestrada per

¹¹ Archivo Histórico Nacional. Madrid. Secció “Directorio. Presidencia”, lligall núm. 384 (2). És important ressenyar que en aquest Arxiu s’hi troben recollides totes les actes de les diferents “Juntas Ciudadanas” de l’Estat, i per tant també les de Girona. En conseqüència, aquesta documentació permet aprofundir més en la tasca de les “Juntas”, tot i que la seva missió era de simple control sobre l’ensenyament i la moral, algunes vegades hem pogut comprovar com les “Juntas” s’impliquen en d’altres qüestions, com ara la construcció d’una caserna per a la guàrdia civil a Girona.

¹² Arxiu Diocesà de Girona, Lligall 474 S.

Primo de Rivera, però no va ésser, ni molt menys, l'únic. Un col·laborador de Vidal i Barraquer, Lluís Carreras, posa en coneixement del Vaticà, l'any 1929, aquest intent desnaturalitzador de la pràctica religiosa. Malgrat la voluntat de servei de la jerarquia romana vers el govern espanyol, i per tant la poca viabilitat de l'informe de Carreras, la carta expressa amb claredat la injustícia i la inconveniència d'aquella situació, en constatar com en els darrers quinze anys diversos bisbes "amb diferent fortuna i alternatives de criteri", com ara el Dr. Reig a Barcelona, el Dr. Muñoz a Vic, els Drs. Rocamora i Bilbao a Tortosa i el Dr. Vila Martínez a Girona, han fet tot el que tenien al seu abast per minorar l'ús del català en la predicació i en l'ensenyament del catecisme, provocant: *Escándalo de los fieles, disminución de eficacia espiritual y resistencia pasiva del clero*¹³.

Lògicament, mentre durà la Dictadura la premsa gironina no qüestionà, a penes, l'acció de Vila i Martínez al capdavant de la diòcesi, però un cop proclamada la República alguns periòdics practicaren diversos exercicis retrospectius, on hom retratava amb precisió l'actitud del bisbe durant el període dictatorial. El setmanari republicà catalanista de Girona, *Reflex*, el 3 d'octubre de 1931, el definí com un funcionari al servei del règim, lacai de les institucions caducades i encegat puntual de totes les dèries anticatalanistes. La publicació satírica *Clar i Net* no únicament reflectí, el 14 de juny de 1931, la política diocesana de Vila i Martínez, sinó que constatà que un cop acabada la Dictadura romania la mateixa pràctica anticatalana tan característica dels temps de Primo de Rivera:

Durant la dictadura han desfilat pel nostre bisbat prelats com el Doctor Llombart (sic) i l'actual –sobretot l'actual–, l'actitud dels quals no ha pogut ésser més pernicioso. I el pitjor del cas és que encara avui no s'ha rectificat en el més mínim aquesta política contra Catalunya como ho demostra el fet de que tot el que es fa a la cúria eclesiàstica sia en espanyol.

EL CAPÍTOL DE LA CATEDRAL

L'actitud del Capítol de la Catedral de Girona en relació amb la intervenció militar és molt més explícita. A pesar que en les reunions capitulars immediates al cop d'Estat no se'n fa cap referència, uns mesos més tard, i sota

¹³ Josep Massot, "El Vaticà i Catalunya", a *Qüestions de vida cristiana*, pàg. 51.

la sol·licitud d'adhesió del president de la "Delegación del Homenaje Nacional al Excmo. Sr. General D. Miguel Primo de Rivera" als actes previstos d'homenatge al dictador, el Capítol es defineix de manera inequívoca:

La bizarra manifestación del noble afán de salvar España librándola de las corruptelas de un régimen decadente e impulsándola por nuevas sendas de prosperidad y grandeza, mereció la simpatía y aplauso de este cabildo, cuyos fervientes anhelos fueron siempre el bien de la religión y de la patria, Por eso la propia Corporación Capitular que en su día efectuó solemnes plegarias para que el cielo comunicara a los ilustres gobernantes las luces y auxilios necesarios y conducentes al éxito feliz de tan laudables propósitos, respondiendo al requerimiento de V.S. ha acordado expresar su adhesión al homenaje que se intenta tributar al Exmo. General Don Miguel Primo de Rivera en cuanto tiende a honrar el glorioso gesto de valentía y abnegación con que se lanzó a la consecución de los expresados fines¹⁴.

El Capítol de Girona, fins i tot, fa manifestacions públiques a favor del govern espanyol en circumstàncies concretes, com ara, el gener de 1925, quan protesta per la campanya que contra la Dictadura es desenvolupa a l'estranger¹⁵.

A pesar de tot això, les susceptibilitats afloren constantment, i el Capítol no s'escapa de sospites sobre l'existència de catalanistes en el seu interior. El governador civil Juan de Urquía manté, el maig de 1925, que en el Capítol hi han *algunos elementos de un regionalismo exaltado*, però destaca l'espanyolisme de les màximes autoritats capitulars, en concret del degà Antonio Naranjo, a qui defineix com un *sacerdote de altísimas virtudes y acrisolado patriotismo*. Definició absolutament encertada, d'acord amb l'actitud de Naranjo en les "Juntas Ciudadanas". Tanmateix, nega la interpretació que féu el periodista Marsillach d'unes seves declaracions, atès que, segons afirmava, ell mai no havia dit que: *El Cabildo de Gerona es desafecto a España, y que el Obispo mallorquín y buen español no logra dominarlo*¹⁶.

¹⁴ Arxiu de la Catedral de Girona. Llibre d'actes. 1 de març de 1924.

¹⁵ Arxiu de la Catedral de Girona. Llibre d'actes. 20 de gener de 1925.

¹⁶ Adolfo Marsillach, "Nidal de separatistas", publicat a *El Imparcial* de Madrid i reproduït al *Diario de Gerona*, del 26-5-1925. En aquest article Marsillach recull unes declaracions del governador Juan de Urquía. Cal destacar en la trajectòria periodística d'Adolfo Marsillach el seu acèrrim anticatalanisme.

LA REACCIÓ DELS BISBES DE CATALUNYA

En els primers mesos de la Dictadura les relacions entre l'església catalana i el règim es van mantenir en una situació de mutu respecte, tot i que els bisbes ja intuïen, de bell antuvi, els perills d'una excessiva intervenció estatal en assumptes estrictament eclesiàstics, la qual cosa originà una presa de posició conjunta dels bisbes de Catalunya, sota la inspiració de Vidal i Barraquer, vehiculada en una pastoral del 7 de març de 1924, en què es teoritzava sobre conceptes com ara la llibertat de l'església, l'amor a la pàtria i les relacions de la comunitat cristiana amb l'Estat:

*El deseo eficaz del bien de la patria hará que esta obediencia a la autoridad no sea forzada ni violenta, y entonces, si se exigen sacrificios, los sacrificios se hacen con suavidad, y si el bien de la patria pide cooperación personal con los poderes constituidos, se presta esta cooperación con gusto y generosidad*¹⁷.

Una circumstància extraordinàriament meritòria fou la unanimitat aconseguida, ja que la pastoral fou signada per tots els bisbes de les diòcesis catalanes, per bé que un d'ells —el bisbe Muñoz de Vic— ho féu a contracor, atesa la seva identificació amb el règim. La pastoral, redactada en un to moderat i evangèlic, no va provocar cap enfrontament amb les autoritats, i fins i tot el mateix general Barrera va expressar la bona impressió que li havia causat l'escrit.

Paral·lelament a la pastoral un grup de significatives persones de la societat catalana —presidents d'entitats i d'associacions preferentment catòliques— lliuraren un document al Sant Pare en què demanaven que s'evitessin les intromissions del poder civil en les atribucions de l'església i que l'idioma utilitzat en els cults i en l'ensenyament religiós fos una matèria potestativa dels prelats, i que cap clerge —i en cap circumstància— no pogués ser objecte de persecució o molèstia. Com deia un diari gironí:

*El Papa acogió benévolutamente la petición acerca cuyos extremos no creemos pertinente dar detalles en las presentes circunstancias*¹⁸.

¹⁷ B.O. Eclesiàstic Arqueb. Tarragona, 7-3-1924, citat per R. Muntanyola, op. cit., pàg. 119.

¹⁸ *Diario de Gerona*, Girona, 12-3-1924, extret de *El Día Gráfico* de Barcelona.

La constant ingerència del govern espanyol en l'església catalana, concretada sobretot en les prohibicions manifestes de l'ús de la llengua del país i en explícites acusacions de fer política, va acabar trencant el clima d'aparent harmonia i provocà, uns anys més tard, una resposta molt més radical dels bisbes catalans. A primers de gener de 1928 es reuniren i manifestaren públicament la necessitat que la predicació de la divina paraula es fes en català i que el castellà s'emprés a les esglésies en casos puntuals i segons el parer dels respectius rectors o encarregats.

El posicionament més o menys unànime dels bisbes catalans a favor de la prèdica i l'ensenyament de la doctrina en català va irritar la premsa espanyolista que va reaccionar amb vehemència.

El diari capdavanter de la crítica als bisbes catalans, i sobretot a la persona de Vidal i Barraquer, fou l'ABC de Madrid, amb l'intens suport de l'òrgan de la U.P. *La Nación* de Madrid i *La Razón* de Barcelona¹⁹.

Fou precisament a través dels mitjans de comunicació escrits com alguns clergues catalans, d'ideologia espanyolista, van expressar els seus punts de vista a favor de la Dictadura i en contra de la llengua catalana. Evidentment, hi havia un sector de l'església catalana plenament identificada amb el règim, que des de la trona o bé des dels periòdics desenvolupava una tasca propagandista i apologetica de la política de Primo de Rivera.

L'ESGLÉSIA PRIMORIVERISTA

Certament, el bisbe de Girona Josep Vila Martínez no tenia l'exclusiva en la defensa dels interessos de la Dictadura des de sectors eclesiàstics. El represaliat doctor mossèn Lluís Carreras troba un argument en els capellans afins a Primo de Rivera per refutar les acusacions contra l'església de Catalunya de fer "política", expressades en els decrets vaticans:

Si hi ha a Catalunya (i certament no són els més edificants) sacerdots que sense escrúpuls de cap mena, es dediquen a la política, són precisament els que, amb el suport del poder públic i la seva protecció, dediquen la seva activitat a fer propaganda del règim dictatorial i a combatre amb fervor els sentiments legítims del país²⁰.

¹⁹ Ramon Muntanyola fa una detallada anàlisi de les campanyes de premsa contra els bisbes catalans. Op. cit., pàg. 151-162.

²⁰ "La Revue de la Catalogne", núm. 3, 25 de maig - 1 de juny de 1929.

El Dr. Carreras havia copsat moltes vegades en els seus escrits l'existència d'aquests clergues oficialistes, que basaven la seva raó de ser en la submissió al general Primo de Rivera. Fins i tot, alguns d'aquests documents els havia tramès a Roma, com ara el que de manera tan diàfana exposa que:

Como es de suponer, las autoridades militares han tenido auxiliares eclesiásticos, instrumento más o menos secreto y complaciente de delación tendenciosa, y pública milicia del españolismo oficial. Hoy día son bien conocidos los diez o doce clérigos —a más no llega— para los cuales no ha existido límite alguno en la actuación política, verdaderos áulicos de los centros gubernativos y propaganidistas de la política actual por escrito y de palabra, en publicaciones y centros militantes de partido, en forma tal, que jamás se atrevió clérigo alguno en nuestro país, y que sólo se explica por el carácter casi oficial con que actúan²¹.

Circumscriuint aquests servidors de la dictadura a les comarques gironines, i per tant a banda de gent tan significada com el bisbe de Tortosa i òbviament el bisbe de Girona, que mereix un capítol a part, hem de fer especial referència a Josep Montagut Roca i Joan Solanas, ambdós assidus col·laboradors de *La Voz de Gerona*, i que per tant utilitzen la premsa com a mitjà per fer proselitisme a favor del règim.

Josep Montagut, canonge de la catedral de Badajoz i més tard capellà del Palau Reial de Pedralbes de Barcelona, seu habitual dels reis d'Espanya en les seves estades a Catalunya, era un personatge bastant conegut en els cercles oficials de l'Estat i amb una remarcable bibliografia, on defensava els principis del règim. Havia participat en algun acte de la U.P. a Girona, com el celebrat el 5 de novembre de 1926. El discurs de Montagut coincidia plenament amb la teoria tan reiteradament exposada pel règim²²: unitat de la pàtria amb l'eradicació dels capellans catalanistes —als qui acusava de fer política—. Com escriu Roig Rosich, per Montagut *sacrilizar la idea d'Espanya, confondre patriotisme espanyol amb sentiment religiós no es pot considerar opció política perquè Espanya i Religió són facetes indissolublement unides*,

²¹ "El problema eclesiástico", text manuscrit Fons Arxiu Lluís Carreras, Arxiu Diocesà de Barcelona, Caixa 37. Citat per Josep M. Roig, op. cit., pàg. 418.

²² José Montagut, *La Tesis Española y el Vaticano. Recuerdos de la peregrinación patriótica*, Barcelona, 1925. *El Dictador y la Dictadura*, Barcelona, 1928. *Los errores de la Dictadura y Réplica al libro de Cambó*, Barcelona, 1929.

*són una mateixa cosa. El discurs, per anacrònic i caricaturesc que sembli, tindria una llarga vigència*²³. El canonge mantenia que l'enaltiment de l'obra de Primo de Rivera des de l'església era un simple acte de coherència, atès que la dictadura no únicament no havia perjudicat el floriment de la religió, sinó que l'havia afavorit, i que lluny de representar una dificultat per a l'harmònic i lliure desenvolupament de l'església, significà:

*la poderosa palanca de su libertad y el más eficaz resorte en favor de su independencia y espiritual actuación*²⁴.

La relació de Montagut amb Girona fou intensa. Quan el novembre de 1925 se li ret un homenatge a Barcelona, l'Ajuntament de Girona designa dos regidors del Consistori: Frederic Maresma i Agustí Pumarola, per assistir-hi. Amb tot, pensem que *La Voz de Gerona* no reproduïa les col·laboracions de Montagut en exclusiva, sinó que també es publicaven en altres mitjans d'ideologia similar. En canvi, els escrits del prevere Joan Solanas eren originals i hom pot considerar la seva tasca a *La Voz* com un punt de referència obligat per situar el col·laboracionisme amb el règim, des de la premsa, d'un sector de l'estament eclesiàstic gironí, fins al punt que Solanas aconsegueix ser distingit per Mussolini amb motiu dels articles que publicà a favor del feixisme en el periòdic de Girona.

Joan Solanas va prodigar els seus articles en defensa de la llengua espanyola: *¿no somos por ventura hijos de un mismo Padre, individuos de una misma familia, peticioneros de una misma herencia? ¿Por qué siendo hermanos ho hemos de hablar el lenguaje propio de hermanos, es decir, la misma lengua? ¿Qué familia es esa que se empeña neciamente en ahondar las diferencias para que nos entendamos menos cada día? (...) Es por consiguiente la multitud de idiomas una enfermedad social, en los dos órdenes moral y material. Y como la misión de los dos poderes soberanos, la Iglesia y el Estado, consiste en combatir, cada uno en su esfera, los males de la Sociedad y promover el perfeccionamiento de ella, de ahí que a entrambas incumba refrenar la tendencia morbosa a la multiplicidad de idiomas e impulsar el saludable movimiento hacia la unidad*²⁵.

²³ Roig i Rosich, *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, 1992, pàg. 428-429.

²⁴ José Montagut, *El Dictador y la Dictadura*, Barcelona, 1928, op. cit., pàg. 82.

²⁵ Juan Solanas, "El idioma", a *La Voz de Gerona*, Girona, 21-12-1924.

És evident que Solanas no admetia “la funció política” que segons ell desenvolupaven aquells clergues que ensenyaven o predicaven la doctrina cristiana en l’idioma matern. Però, de manera paradoxal, considerava l’església –juntament a l’Estat– com a instruments vàlids per garantir l’ús de la llengua espanyola i, per tant, per reprimir qualsevol altra llengua. Es repetia la idea de Montagut que identificava patriotisme espanyol amb sentiment religiós. Joan Solanas va criticar, en infinitats d’ocasions, l’església catalana –definida, lògicament, com a separatista– que es comprometia amb el país i la seva cultura:

la oficialidad del idioma español, con la más rigurosa aplicación de este principio fundamental a todos los ramos del saber, es la verdadera doctrina, la sabia tesis que cumple sostener: no teniendo otro valor que el de mera dificultad, fácil de solucionar, el reparo de que se ha hecho mérito, que es el de uso más corriente. (...) Vean pues, los sacerdotes separatistas como, dando vuelo al reparo susodicho, estan haciendo buena la oposición de las sectas al lenguaje litúrgico de la Iglesia. Y si les mueve a compasión la desgracia de tantos hermanos nuestros sumidos en el error y el vicio, digan sí es por medio del catalán que podrán dar mayor expansión al celo por la salvación de las almas. Y puesto que es precepto fundamental, y no reconoce fronteras, el precepto del amor al prójimo, ya nos dirán como lo cumplen cuando algún extranjero, que sólo chapurrea el español, llame a sus puertas en demanda de auxilio a sus desgracias²⁶.

La importància de la funció ideològica de Solanas va fer que, fins i tot, els treballs que publicà sobre el feixisme a *La Voz de Gerona* fossin recollits en un llibre²⁷. Joan Solanas també col·laborà en el setmanari monàrquic espanyolista *La Montaña* d’Olot, publicació d’escassa transcendència que va romandre al camp de la premsa poc més d’un any: del febrer de 1923 al maig de 1924.

Un altre clergue absolutament compromès amb la causa de Primo de Rivera és Ignasi Enric Jordà, professor de l’Escola Normal i director de la revista catòlica d’educació *Gerunda*²⁸. A través de la publicació fa una tasca de proselitisme en un món molt susceptible a les influències: el de l’escola. Conjunminades amb les pàgines dedicades al gremi d’ensenyants, *Gerunda* fa

²⁶ *La Voz de Gerona*, Girona, 4-1-1925.

²⁷ Joan Solanas, *Fascismo: Colección de artículos que sobre este tema vieron la luz en “La Voz de Gerona”*, Barcelona, 1925. Es pot consultar a la biblioteca del Seminari de Girona.

²⁸ *Gerunda* (1920-1934), fou dirigida posteriorment per Joaquim Font i Fargas.

apologia constant del Dictador: el defineix com el “salvador de España”, celebren tots els aniversaris del cop d’Estat, donen suport a la política anticatalana del règim aplicada a la docència i, finalment, en la necrològica de Primo de Rivera, publicada el 21 de març de 1930, s’aprofita per fer una absoluta exaltació dels 6 anys llargs de dictadura.

LA BEL·LIGERÀNCIA DEL VATICÀ

La reiteració del règim en la pressió al Vaticà per dominar l’església catalana dona els seus fruits en el darrer període del Directori. El Vaticà considera que és preferible mantenir bones relacions amb el govern espanyol a canvi de sacrificar –o sigui d’indisposar-s’hi– el sector més nacionalista de l’església catalana. El desembre de 1928 la Santa Seu transmet instruccions al clergat català, molt d’acord amb la política unitària del règim: es mana que cap seminarista sospitós de mantenir actituds catalanistes no accedeixi al sacerdoci i, tanmateix, es prohibeix la docència en els seminaris als professors catalanistes. El Vaticà no podia contradir el Concili de Trento en relació amb l’ensenyament del catecisme en la llengua vernacle, però va recomanar que tant el catecisme català com els sermons dels capellans recollissin passatges en què s’enaltís l’amor a la “patria grande”. L’actuació del nunci Tedeschini fou determinant per acontentar els desigis del règim.

Els decrets del Vaticà que restringien l’expressió normal de l’idioma català en l’àmbit eclesiàstic es fonamentaren en unes premisses absolutament tendencioses i poc fidels a la realitat, establertes per l’inefable nunci Federico Tedeschini. Hom atribuïa al clergat català el desenvolupament d’activitats polítiques al si de les seves funcions, i se l’acusava d’emprar mesures coercitives vers els fidels, com ara negar l’absolució per obligar-los a confessar-se en català i així foragitar la llengua castellana. S’antuïa, fins i tot, un llenguatge més propi del règim de Primo de Rivera que no pas del Vaticà, que posava al descobert l’íntima interrelació entre ambdues autoritats, en oposició al clergat català, el qual era acusat de promoure campanyes separatistes i d’aprofitar l’ensenyament del catecisme per dinamitar la “sagrada unidad de la patria”.

Les afirmacions del decret vaticà no concordaven gens ni mica amb la realitat i partien d’uns propòsits preconcebuts i falsos amb l’objectiu de justificar uns acords contraris a l’església catalana:

–Hom suposava que s’ensenyava el catecisme en català, fins i tot als nens de parla castellana.

–Hom suposava que el català emprat per a l'ensenyament de la doctrina era una llengua artificialment creada per un grup de filòlegs i, per tant, sense cap mena d'implantació entre el poble.

–Hom suposava que els castellans residents a Catalunya no entenien ni una paraula del català i, en canvi, tots els catalans sabien correctament el castellà.

–Hom suposava que a Catalunya sempre s'havia predicat en castellà.

Aquesta bel·ligerància del Vaticà a favor de la dictadura de Primo de Rivera va provocar un sentiment d'impotència en l'església catalana i una actitud de rebuig –i fins i tot de cert menyspreu– de la societat catalana vers la jerarquia eclesiàstica. Sens dubte, l'anticlericalisme de l'època republicana podia ser un efecte directe de la situació creada els últims mesos del règim dictatorial²⁹.

El cardenal Vidal i Barraquer envia una carta al penitenciari major, cardenal Lauri, el 5 de gener de 1929, on exposa, de manera molt correcta, el sentiment general de la prelatura catalana:

Recibidas con respeto y veneración las letras de esa Sagrada Penitenciaría, de 16 de noviembre, he de manifestar a V. Emcia.Revma. que produjeron en mi ánimo una triste y dolorosa impresión:

a) por considerar al clero de esta diócesis... incapaz, sentado en el confesionario, de no sentirse sacerdote antes que todo, y de cometer tan horrendo crimen...

b) porque caso de haberse cometido, tendría noticia de ello...

Deseoso de cumplir las instrucciones de ese Sagrado Tribunal y de proceder con seguridad y acierto en asunto de tanta gravedad

1. Mandé comunicaciones reservadas al señor Deán... Párrocos de la capital, Director del Seminario, Arciprestes...Superiores... a los siguientes fines: a) para averiguar si el delito existía y su autor; b) para imponerles la obligación de vigilar y denunciarlo, y c) para obligarles a guardar reserva en asunto tan delicado que afecta al prestigio del clero y a la santidad y al decoro del sacramento de la penitencia.

2. He preguntado sobre el particular, con igual reserva y a los mismos fines, a las personas más graves y más conocedoras del clero y de los fieles por razón de sus cargos y ministerios. (...) Hablando particularmente conmigo muchos sacerdotes se han mostrado extrañados y lastimados y algunos con lágrimas

²⁹ Francesc Cambó ja havia intuït la possibilitat que a l'acabament la Dictadura s'originaria un fort sentiment anticlerical. Veure Jesús Pabón, *Cambó*, Barcelona, Alpha, 1952-69, vol. 2, pàg. 548.

*en los ojos no han podido disimular su pena de que nuestro clero haya sido objeto de acusación tan grave, y todos consideran inverosímil que hayan podido permanecer ocultos tamaños sacrilegios, caso de haberse perpetrado*³⁰.

La ràpida mobilització de Vidal i Barraquer davant les acusacions vaticanes –es posà diligentment en contacte amb la majoria dels representants de l'església catalana– queda palesada en la carta que tramet al bisbe de Girona Josep Vila i Martínez, el 13 de desembre de 1928:

Al propio tiempo por haberme preguntado algunos Hermanos en vista de la Carta de Sda. Penitenciaría sobre el abuso sacrilego que se imputa a algunos sacerdotes de exigir a los penitentes se confiesen en catalán, si sería preferible dictásemos normas comunes para todo el Clero de la Provincia eclesiástica o que cada Prelado diese para el de su Diócesis respectiva las que estime convenientes, ruégole me dé V. su autorizado parecer sobre este particular.

El 17 de desembre el bisbe de Girona responia a Vidal i Barraquer, i li feia avinent –en referència al cas de la Sagrada Penitenciaría– que considerava preferible que cada Bisbe, en la seva diòcesi, dictés normes o disposicions diferents, si calia, de la resta de diòcesis. D'altra banda, deia, que deduïa per les informacions publicades a la premsa que el bisbe de Vic ja ho havia fet.

L'estratègia de Josep Vila i Martínez era clara: volia una certa autonomia per poder prendre uns acords a la seva diòcesi que ben segur diferirien del posicionament de la major part de les diòcesis catalanes més properes als principis catalanistes de Vidal i Barraquer. Amb això, evitaria, d'altra banda, haver-se de comprometre novament amb acords conjunts subscrits per tots els bisbes catalans. Cal destacar, però, la important dosi de diplomàcia de Vila i Martínez, que no dubta a mantenir les formes i, en la mateixa carta esmentada, posar-se sota la direcció del cardenal Vidal i Barraquer: *Si V.E.R. se adelanta, el que más y el que menos, y yo desde luego, tendré mucho gusto en inspirarme en los dictados de su alta sabiduría, para tomar lo que convenga a las circunstancias propias de mi diócesis*³¹.

³⁰ L'esmentada carta està transcrita a Ramon Muntanyola, op. cit., pàg. 175-176.

³¹ La correspondència entre Vidal i Barraquer i Vila i Martínez es pot trobar a l'Arxiu Diocesà de Girona, Lligall 474 S.

A banda de les actuacions de Vidal i Barraquer, altres prelats conscients de la magnitud de les acusacions i dels posteriors decrets del Vaticà no dubtaren a posar-se en contacte amb altes instàncies de Roma per fer-los avinent el disgust del clergat català arran de la situació creada. És imprescindible recollir alguns paràgrafs de la carta que el bisbe d'Urgell, doctor Guitart³², va adreçar a la Congregació del Concili, atesa llur significació i claredat en l'exposició, superior àdhuc a la carta de Vidal i Barraquer abans esmentada:

El clero de Cataluña, en general, ha ajustado su conducta a las normas constantes de la Iglesia, en esta materia.

Aún sintiéndose doblemente lastimado por los agravios inferidos a la región, y más todavía por la intromisión del poder civil en el orden religioso, ha sabido guardar, en general, la independencia propia de su sagrado ministerio, sin comprometerse por ninguno de los bandos. (...) Lo único cierto, que no necesita pruebas, es que el clero catalán, atento únicamente a las normas de la Iglesia y al bien espiritual de los fieles, ha mantenido el derecho tradicional de enseñar el Catecismo y predicar la divina palabra en la lengua regional, sin admitir cambio alguno por razón del nuevo régimen imperante.

Si el clero de Cataluña se hubiese entregado a la política del Directorio; si se hubiera suscrito al periódico "La Nación", órgano oficioso del Gobierno; si se hubiera afiliado al nuevo partido "Unión Patriótica", y tomado parte activa en sus mítines, y en los homenajes, hoy tan frecuentes, a las altas personalidades de la situación; si hubiera puesto el Catecismo y la predicación al servicio del poder civil, para contribuir con ellos a la obra llamada españolizadora, o descatalanizadora, que lleva entre manos; entonces el clero catalán sería a los ojos de los gobernantes un modelo acabado de virtudes, no sólo cívicas, sino también sacerdotales³³.

La carta del bisbe d'Urgell reflecteix l'autèntica situació real, i la valoració que fa respecte que un hipotètic posicionament de l'església catalana favorable als interessos espanyolistes del règim hagués representat un canvi d'actitud de la Dictadura és incontestable. A banda d'interpretacions més aprofundides, hom podria cercar certs paral·lelismes entre l'església i la burgesia regionalista catalana. Ambdues probablement necessitaven pocs

³² El bisbe Guitart era un nacionalista convençut, que ja havia tingut problemes amb el règim just una setmana després del cop d'Estat, quan es va veure obligat a declarar davant el govern militar acusat de repartir en la seva diòcesi uns fulls impresos que convidaven a ingressar a la Lliga del Bon Mot, institució pastoral molt poc grata al Directori de Primo de Rivera.

³³ L'esmentada carta està transcrita a Ramon Muntanyola, op. cit., pàg. 177-178.

al·licients per mostrar-se partidàries del Directori, però aquest, amb una política visceralment anticatalana, no va aportar els mínims exigits per aquelles –al contrari– i va contribuir a la confrontació.

A pesar de les insalvables posicions ideològiques, els bisbes catalans van mantenir, en aparença, una actitud d'unitat enfront de l'agressió que reberen del Vaticà i del règim espanyol. Evidentment, el bisbe d'Urgell i el bisbe de Girona estaven molt distanciats ideològicament, i és impensable que el bisbe Vila Martínez hagués pogut redactar una carta com l'esmentada del doctor Guitart. Però, tant se val, els bisbes catalans en el seu conjunt van saber defensar els interessos de Catalunya i de l'església –i per tant dels fidels– per damunt d'interessos passatgers i arbitraris, com els que representaven els homes de la Dictadura.

L'any 1929, i en plena vigència dels decrets romans, la situació de l'església catalana va canviar substancialment. La repressió va trobar fins i tot el camp molt més adobat que fins aleshores: l'emblemàtic "Foment de Pietat Catalana" va haver de publicar els seus llibres en castellà, molts religiosos s'hagueren d'exiliar (l'abat Marcet, el prior de Montserrat Gregori M. Sunyol, el pare Anselm M. Albareda, etc.). A la diòcesi de Girona les indicacions vaticanes s'acompliren amb més exactitud. No en va s'imposaven les directrius espanyolistes del bisbe Vila i Martínez, el qual ja havia fet prou no mostrant-se excessivament dissonant amb els acords presos pels bisbes de Catalunya. El bisbe Josep Vila va manar amb diligència que totes les prèdiques del diumenge, de Rams i Dijous Sant i la solemne funció de les quaranta hores s'oficiessin en castellà:

a) Enteramente queda prohibido a uno y a otro clero el empleo en los sermones de la lengua catalana moderna o literaria, la cual ni los mismos catalanes, con pocas excepciones entienden.

b) Asimismo se prohíbe, bajo penas canónicas, toda insinuación, aun larvada, de política de revolución contra España en los sermones.

c) En las parroquias principalmente urbanas, los domingos y demás fiestas de precepto del año nunca falte la explicación del evangelio en lengua catalana, aunque no es absolutamente necesaria, porque las familias catalanas entienden la lengua castellana, es sin embargo prudente que se haga.

Los sermones de triduos, novenas, panegíricos, ectra. según la costumbre antigua, predíquese en lengua castellana³⁴.

³⁴ Arxiu Diocesà de Girona, 484 S.

Les disposicions del Vaticà legitimaren qualsevol presa de conducta contrària al català i, el que és pitjor, els rumors adquirien carta de naturalesa. Començà a circular per les diòcesis catalanes que en les parròquies de més de 5.000 habitants s'hauria de fer la prèdica en castellà, i s'apuntava els temples d'Olot com a llocs de concreció immediata dels decrets de Roma. Sortosament, el règim estava a les darreries i l'aplicació de les noves –i malaurades– normes era molt lenta, tot i que el Vaticà encara va tenir temps de mostrar el seu interès a satisfer les inquietuds anticatalanistes del règim en el Sínode convocat pel bisbe Miralles a Barcelona els dies 16 a 18 d'octubre de 1929.